

herstelden hun onderneming liever elders. Voorts was door de inundaties en de gevechtshandelingen de Zeeuwse woningvoorraad zwaar getroffen, ernstiger dan in welke andere provincie dan ook. De wederopbouw bood daarmee ongekende mogelijkheden voor architecten die vrijwel ongeremd hun gang konden gaan, wat resulteerde in een streekeigen variant van de overal in Nederland verrijzende wederopbouwarchitectuur. Het herstel van de landbouwgrond spitste zich toe op Walcheren, waar het landschap werd gereconstrueerd en de landbouw werd gemoderniseerd volgens de nieuwste inzichten. Meer dan honderd boerenbedrijven werden verplaatst naar de nieuwe Noordoostpolder, om ruimte te maken voor bedrijfsvergroting en rationalisering.

De kracht van de hoofdstukken over de wederopbouw is bovenal hierin gelegen dat er een echt Zeeuws verhaal valt te vertellen. Anders dan in de eerdere delen van het boek is de geschiedenis van Zeeland hier meer dan een optelsom van landelijke ontwikkelingen en lokale eigenaardigheden. In een zeer omvangrijk slotdeel schetst Zwemer de modernisering van de Zeeuwse maatschappij in al zijn geledingen rond 1950. De in 1945 ingezette voorzichtige politiek en bestuurlijke vernieuwing consolideerde zich, en door een actief overheidsbeleid op verschillende niveaus bloeide de Zeeuwse economie op. Hier laat Zwemer de belangrijkste ontwikkelingen uit de eerdere delen van het boek samenvallen, gecombineerd met beschouwingen over de voortgang van de modernisering van de samenleving zoals die ook elders in Neerland viel waar te nemen. Het laatste deel lijkt hiermee een opmaat voor een analyse, in het volgende boek, van een Zeeuws succesverhaal dat weinig afwijkt van de ontwikkeling van andere overwegend agrarische provincies. Maar zoals we allemaal weten: de kracht van het water bepaalde dat de Zeeuwse geschiedenis zijn eigen verloop kende. Pas in de slotzin van de conclusie wijst Zwemer vooruit naar de watersnoodramp van 1953.

De laatste twee delen van het boek doen uitzien naar het vervolg van deze studie, waarin ongetwijfeld de watersnoodramp centraal zal staan. Het geeft Zwemer hopelijk houvast voor een beschouwing waarin hij het eigene van de Zeeuwse geschiedenis scherp naar voren brengt. Dat kan een studie opleveren die evenwichtiger van opbouw is dan het hier besproken boek, waarin nog te vaak de anekdotes het zicht op de grote lijnen in de geschiedenis in de weg staan.

Dirk Jan Wolffram

R. E. van Holst Pellekaan, I. C. de Regt, *Operaties in de Oost. De Koninklijke marine in de Indische archipel (1945-1951)* (Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 2003, 368 blz, €39,50, ISBN 90 6707 566 3).

Van Holst Pellekaan en De Regt hebben zich ten doel gesteld het gat te dichten tussen de honderden titels over het Nederlandse militaire optreden in Indonesië te land en de slechts twee studies die tot op heden aan het optreden van de Koninklijke marine daar zijn gewijd: het beleid van vlootvoogd vice-admiraal Pinke en het optreden van de mariniersbrigade. Hoog tijd dus om de operaties van vloot en marine luchtvaartdienst nader te beschrijven. De auteurs geven daarbij aan dat niet alle acties konden worden beschreven en dat keuzes moesten worden gemaakt. Welke criteria daarbij zijn gehanteerd wordt evenwel niet aangegeven. Aangenomen wordt dat het hier de grotere operaties betreft die ten behoeve van actie te land zijn uitgevoerd en dat voor andere zaken, zoals de bestrijding van smokkel, het mijnenvegen en de inzet van vliegtuigen, zij zich vooral door het beschikbare archiefmateriaal en met name de wat uitgebreidere patrouilleverslagen hebben laten leiden.

Niettemin zal de lezer zich schrap moeten zetten: 386 pagina's op groot formaat bieden het nodige te verstouwen. De auteurs hebben veel werk verzet en de studie biedt veel meer dan alleen de aangekondigde beschrijving van marine-operaties. Er is ook een hoofdstuk over de activiteiten na de soevereiniteitsoverdracht. Minstens even boeiend als het verslag van de operaties is de beschrijving van de organisatorische opbouw van de marine in Indië na de oorlog: hoe met surplusvoorraden van elders een vloot wordt opgebouwd met een sterke nadruk op patrouillevaartuigen om de scheepvaart in de archipel te controleren en smokkel van wapens en ondernemingsproducten tegen te gaan. Dit was de hoofdtak. De steunverlening aan operaties te land was meer incidenteel van aard. De vraag hoe effectief het tegengaan van smokkel was, kunnen de auteurs door het gebrek aan voldoende gegevens niet beantwoorden. Alleen voor 1948 staan cijfers ter beschikking. In moeilijk internationaal-rechtelijk vaarwater werden 10600 schepen aangehouden, waarvan liefst 20% naar een onderzoekshaven werd gedirigeerd of opgebracht.

Deze patrouilletaak waar vice-admiraal Pinke zich sterk voor maakte, bracht de tegenstellingen tussen de 'Haagse' en de 'Indische marine' sterk aan het licht. Nederland richtte zich op de herbouw van een vloot van kapitale schepen waar grote bemanningen voor nodig waren. Dat dreigde afgeremd te worden door een vloot van onderhoudsintensieve schepen voor een aflopende zaak in Nederlands-Indië die nutteloos zouden zijn voor een nieuwe Navo-taak. Dit is één decor waartegen de marine-inzet wordt afgezet. Het andere is de politieke context van die tijd, op zichzelf adequaat, maar het geeft het bekende neerlandocentrisch gerichte beeld. In de literatuurlijst ontbreekt dan ook elke verwijzing naar Indonesische of Engelstalige literatuur.

Door de uitgebreid weergegeven technische details over schepen, havens en vliegkampen, draagt de studie het karakter van 'door marinelui voor marinelui' geschreven. Er wordt ook flink met namen gestrooid. Voor betrokkenen van destijds zal dit een feest der herkenning betekenen en het biedt zeker voor andere geïnteresseerden boeiende doorkijkjes in het marineleven in die dagen, maar het ontnemt ook een beetje het zicht op de grote lijn. Dat is zeker voor de beginperiode mede het gevolg van de door de auteurs gekozen werkwijze. Zij kiezen voor die periode vooral voor een onderwerpsgewijze benadering langs de lijn van de verschillende regionale commando's en diensten, waardoor de chronologie van de gebeurtenissen in de rommelige en spannende maanden volgend op de Japanse capitulatie een beetje ondergesneeuwd raakt. Voor de beginperiode blijven ook nog wel wat zaken onderbelicht die iets meer relief aan de politiek-militaire context hadden kunnen bieden, zoals bijvoorbeeld het optreden van kapitein-ter-zee Huijjer in Soerabaja en het ongelukkige beleid van admiraal Helfrich waardoor het grootste deel van de mariniersbrigade onnodig in Malakka belandde. De pioniersgeest en vindingrijkheid in die eerste periode wordt echter in rijk detail beschreven toen de marine zich van scheepjes bediende met namen als 'Bali's laatste hoop'.

Van de lezer wordt verder enige geografische lenigheid verwacht. Zeker wanneer de acties worden beschreven, wordt men van links naar rechts door de archipel gevoerd. Kaarten bieden daarbij een goede ondersteuning, al ontbreekt een kaartje waarop de bevelsgebieden en de steunpunten in de archipel zijn weergegeven. Wel moet gezegd worden dat het boek voortreffelijk is geïllustreerd en van uitgebreide overzichten van het aanwezige materieel is voorzien. Een notenapparaat ontbreekt. Jammer genoeg is er ook niet voor gekozen om aan het eind van elk hoofdstuk een samenvatting te geven van de voornaamste bronnen om latere wetenschappers een vingerwijzing te geven. Wel is aangegeven welke archieven en collecties zijn geraadpleegd.

M. Elands, A. Staarman, ed., *Afscheid van Nieuw-Guinea. Het Nederlands-Indonesische conflict 1950-1962* (Bussum: Thoth, 2003, 207 blz., ISBN 90 6868 323 3).

Tot zeer recent heeft de Nederlandse staat zich — om het diplomatiek uit te drukken — doorgaans niet bijzonder genereus betoond jegens degenen die hem als beroeps- of dienstplichtig militair onder moeilijke omstandigheden hebben gediend. Tegenwoordig is een omslag merkbaar. Nieuwe psychologische inzichten hebben daarbij een rol gespeeld. De Jongs introductie van het begrip ‘geschonden groepen’ zal ook het zijne hebben gedaan. In dit fraai verzorgde boek, uitgegeven onder auspiciën van het Veteraneninstituut en het Legermuseum, staan in feite de militairen centraal die in Nieuw-Guinea hebben gediend tussen eind 1949 en de zomer van 1962.

Het boek opent met een analytische beschrijving van het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid door de gerenommeerde journalist John Jansen van Galen. Daarna beschrijft de historicus Rein Bijkerk hoe dit beleid weerklank vond in parlement en pers. Jos Hilkhuisen, cultureel antropoloog, geeft in een rijk verluchte bijdrage aan hoe de Nieuw-Guinea-kwestie motieven bood aan vele Nederlandse tekenaars van politieke prenten. De historicus Hans Meijer behandelt een bij uitstek delicaat onderwerp: de volksraadpleging na de overdracht van het gebied aan Indonesië die, zoals hij duidelijk aangeeft, eigenlijk geen gelegenheid gaf tot vrije keuze. Martin Elands en Mathieu Willemsen, respectievelijk historicus en kunsthistoricus (beiden met als bijzonder aandachtsveld militaire geschiedenis) beschrijven en analyseren het Nederlandse militaire optreden. De twee laatste bijdragen hebben rechtstreeks betrekking op de ervaringen van de Nieuw-Guinea-veteranen. Twee brieven van Arie Langenberg, die als dienstplichtig militair in 1961-1962 in Nieuw-Guinea het hoogtepunt van de crisis beleefde, geven zijn persoonlijke ervaringen weer. Drie auteurs afkomstig uit de wereld van psychologie en communicatiewetenschap belichten tenslotte met redacteur Elands, historicus, hoe het na 1962 met de Nieuw-Guinea-veteranen gegaan is, in hoeverre zij ‘erkenning’ hebben ondervonden, hoe het met hun ‘welzijn’ en hun onderlinge ‘solidariteit’ gesteld is.

De kennismaking met dit boek was voor mij een verfrissende ervaring. Voor een officieuze uitgave, ingeleid door de directeur van het Veteraneninstituut en de directeur van het Legermuseum, is het mijns inziens uitzonderlijk dat totaal geen poging wordt gedaan dingen mooier voor te stellen dan zij geweest zijn en dat fouten onverbloemd worden erkend. Ik hoop en verwacht dat dit boek door vele Nieuw-Guinea-veteranen zal worden gewaardeerd als een betrouwbare herinnering aan ‘hun’ verleden. Voor anderen kan het een waardevolle inleiding zijn tot een in ieder geval merkwaardige episode uit de Nederlandse geschiedenis. Dat komt zowel door de kwaliteit van de genoemde artikelen als door die van het ‘bijwerk’. Overigens is de opgenomen bronnenlijst in feite een literatuurlijst. Ten aanzien van pagina 129 (in het stuk van Elands en Willemsen) veroorloof ik mij twee aanmerkingen op terminologisch gebied. Een oorlogsschip is niet ‘de’ Hr. Ms. maar simpelweg ‘Hr. Ms.’ De daar genoemde Indonesische oorlogsschepen behoren te worden aangeduid als ‘torpedomotorboten’.

Ph. M. Bosscher

W. Willems, *Stadskind. Kroniek van een naoorlogse jeugd* (Amsterdam: Bert Bakker, 2003, 310 blz., ISBN 90 351 25592).

Tussen 2 november 2001 en 27 januari 2003 wijdde de *Haagsche Courant* iedere zaterdag een